

DEĞER BUNALIMI ve KİMLİKSİZLEŞME

Atila Özkırmılı

Türk Aydını ve Kimlik Sorunu

Yay. Haz: Sabahattin Şen

BAĞLAM Yay. Araştırma Dizisi, 1995

Erklerin tarihinde birbirini izleyen dil ve edebiyat evrelerinden, başka deyişle tarih içinde öz ve biçim açısından bütünsellik ve süreklilik taşıyan bir Türk edebiyatından söz etmek zordur. Bunun nedeni, savaşçı göçebelerin fethettikleri yerlerde karşılaştıkları kültüre boyun eğmeleridir. Genelde bu boyun eğiş yeni bir dinin kabullenilmesi biçiminde gerçekleşmiş, bu oluşum doğallıkla dili ve edebiyatı da etkilemiştir. Bunun içindir ki Türk edebiyatı tarihinde hep bir kopma ve yeniden oluşma yaşanmıştır.

Bu kopma ve yeniden oluşmanın en somut örneği Divan edebiyatıdır. Bilinenleri yinelemek değil, bir olguya dikkati çekmek istiyorum. Divan şiiri Türkçenin, dolayısıyla daha genel anlamda Türklüğün inkârıdır. Kendisine Osmanlı diyen Divan şairi, Türk'ü ve Türkçeyi hor görür. M. Fuat Köprülü bu konuda şu saptamayı yapar: "Alelusul takibedilen uzun ve sıkıcı bir medrese tahsil ve terbiyesi neticesinde Attar'ı, Sadi'yi, Hafız'ı, Mevlana'yı uzun ve ruhsuz şerhlerinden okuyarak koyu bir Acem maneviyatı iktisabeden san'atkarlar, içinden çıktıkları halk kitlesine küçümseyerek bakıyor ve o cahilleri her fırsatta '**cahil Türk, deni Türk**' gibi sıfatlarla tezlilden haz duyuyorlardı;

Türk'e Hak çeşme-i irfanı harâm etmiştir

Eylese her ne kadar sözlerini sihr-i helal

diyen Nefi

Cahilim Türk-i merkeb-etvarım

Har-i lâ-yuflam-ı alef-hârım

itirafında bulunan Vahid Mahtûmi,

Türk ehlinin ey hace biraz başı kabâdır

iddiasında bulunan Baki, hep Türktüler."1

Burada üstünde durulması gereken nokta, değişik etnik toplulukları egemenliği altına almış fetihçi devletin niteliğine bağlı olarak siyasal bir **Osmanlılık** bilincinin oluşmuş bulunmasıdır. Divan şairi "**Osmanlıyım**" derken bu bilinçten hareket ederek kendisini halktan özellikle ayırır ve sarayla özdeşleşir. Toplumsal ve ulusal bilincin yokluğu demektir bu. Yönetici sınıfla bütünleşme ve ulusal bilinç yokluğu ise kimliksizleşmeye yol açacaktır. Aşırı bir yargıdır belki, ama Divan şairi kimliksizdir. Kendisi olamaz bir türlü. Yapma bir dilin içinde

yapay bir kişilik, iğreti bir kimlikle konuşur. Kulluk psikolojisinden kurtulamayışı, şiiri bir tür söz oyununa indirgemesi ve bir mazmunlar dünyasına kapanması bu kimliksizliği besler. Onun içindir ki Tanzimat aydınlarının bir darbesiyle yıkılır. Altı yüzyıllık bir edebiyatın bu dirençsizliği, bir bakıma köksüzlüğünün (kökü dışardalığının) kanıtıdır.

Yukarda sözünü ettiğim "**kopma ve yeniden oluşma**" bu kez Tanzimat döneminde Batı'ya açılışla yaşanacaktır. Yine bir kimlik bunalımı söz konusudur. Doğu'yla Batı arasında sıkışıp kalmıştır Tanzimat sanatçısı. Aklı Batı'dan, gönlü Doğu'dan yanadır. Hayran olduğu Batı'yı kültürüne ve edebiyatına taşırken sürekli tökezler. Düşünsel ve dilsel donanımdan yoksundur çünkü. Divan edebiyatının dilini eleştirir, anlaşılır bir dille yazmayı savunur; ama yeni anlatım dilini oluştururken yine Arapçaya, Farsçaya başvurur. Toplumsal ve ulusal bilinç açısından Divan şairinden ayrımı yoktur. Yaşadığı bu çelişki onu da kimliksizleştirir bir bakıma. Başlar, bitiremez. Bitirir, başladığı noktadan çok uzaklardadır. Hep bir arayış içindedir.

Sürekli arayış içinde olma... Toplumun sürekli bellek kaybına uğraması, uğratılması... Bütünlükten, sentezden yoksunluk... Türk edebiyatçısının, genelde Türk aydınının dramı budur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tanzimat'tan bu yana "**bütün hayatımızda hüküm sürdüğünü**" söylediği "**devamsızlık**"ın altında, yine onun sözleriyle "**bir medeniyet, bir kültür ve iç buhranı**" mı yatıyor? Tanpınar'ın şu sözlerinin doğruluğu tartışılabilir mi? "**Bizi değiştirecek şeylere karşı ne bir mukavemet gösterebiliyoruz ne de ona tamamiyle teslim olabiliyoruz. Sanki varlık ve tarih cevherimizi kaybetmişiz; bir kıymet buhranı içindeyiz. Hiç birini büyük manasında kendimize ilave etmeden her şeyi kabul ediyor ve her kabul ettiğimizi zihnimizin bir köşesinde adeta kilid altında saklıyoruz.**"²

Nitekim son yıllarda yaşanan bir olgu, Türkçenin kirlenmesi, kirletilmesi olgusu kimliksizleşmenin boyutlarını gösteren başka bir somut örnek olarak çıkıyor karşımıza. Bir Fransız'ın ya da bir Alman'ın kendi dilindeki seslerin simgesi olan harfleri, başka bir dilin harfleri gibi söyleyebileceğini düşünebilir misiniz? Ya da TV'lerinde, radyolarında Amerikan aksanıyla konuşan sunucuların boy gösterebileceğini? Böylesine kişiliksiz, kimliksiz davranabileceğini? Evet, kişiliksizlik ve kimliksizleşme... Son on yıldır Türkiye'de bilinçli bir biçimde bir örnek, yüzeysel, düşünme özürü insanlar yaratılmak isteniyor.

Osmanlı, haremine diktiği bekçileri, cariyelerini becermesin diye iğdiş ettirirdi. Günümüzün girişimcileri daha akıllı. Kitleleri becerme tekeli ellerinde tutmak için, özellikle iletişim araçlarını kullanarak, cins ayrımı gözetmeksizin insanların beyinlerini burduruyorlar. İnsanlar, kültürel ve düşünsel açıdan ne kadar iğdiş edilirlerse, değer bunalımı ne ölçüde artarsa o kadar iyi...

Değer bunalımı... Anahtar kavram bu. Önce de söylediğim gibi Türk aydını kendisi olamıyor bir türlü. Kendine inanmıyor. Kendisi olamadığı için de çok kolay düşüyor tuzağa. Birbiriyle çatışan, birbirine ters düşen değerler arasında bocalaması bundan. Kendisiyle hesaplaşması mümkün değil. Bu onu hayattan korkmaya, boyun eğmeye götürüyor. Düşünceleriyle eylemleri arasındaki tutarsızlık başkalarının gözünde güvenilirliğini yitirmesine yol açıyor. Dolayısıyla kimiksizleşmesine... Bir saat sarkacı gibi doğru ile yanlış arasında gidip geliyor onun için.

Oysa aydın sürekli bir başkaldırıyı (reddetmeyi değil) yaşayan, kendisini ve başkalarını, hayatı sorgulayan insandır. Düşünsel ve sanatsal üretimde süreklilikle bütünlük böyle sağlanabilir ancak.

Notlar

1- M. Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, sayfa 197,1976.

2- Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşadığım Gibi, sayfa 22-24,1972.

DÜZENLEYEN

CELAL SANCAR

25.9.2016

ANKARA